

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Кендзьора Петра Івановича
«Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього
навчального закладу (теорія і методика)», представленій до захисту
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Глобалізаційні процеси сучасного світу характеризуються нестабільністю політичних, економічних і культурних систем і спільнот, результатом чого є зіткнення геополітичних інтересів супердержав, збройні конфлікти, масові міграції, загострення відношень різних ідентичностей в межах тої чи іншої держави. В таких умовах актуалізуються питання міжкультурної взаємодії представників різних національних, релігійних, регіональних культур та культур великих етносів як однієї з важливих умов сталого поступу людської цивілізації. Культурне багатоманіття українського суспільства дійсно має сталі традиції взаємодії етнонаціональних культур. Разом з тим економічна криза у поєднанні з відсутністю загальнонаціональної єдності, нерозвиненістю демократичних інститутів і низькою політичною культурою громадян, у тому числі і молоді, залишаються характерними рисами суспільно-політичного життя. Ці процеси актуалізують звернення до теоретико-методологічних і методичних аспектів полікультурного виховання учнів загальноосвітніх шкіл. Отже, полікультурне виховання у сучасному українському суспільстві не втрачає значущості і актуальності. Таким чином, залучення представників усіх культурних груп до процесу формування нової української політичної нації забезпечує основу суспільної злагоди й консолідації. Згадаємо слова М. Грушевського: «Україна не тільки для українців, а для всіх, хто живе на Україні, а живучи – любить її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй».

В дослідженні підкреслюється, що в Україні є правова, законодавча основа, що має регулювати питання полікультурного виховання; розглянуте

широке коло джерел на стику різних наук; названі і проаналізовані дослідження з полікультурного виховання учнів і студентів останніх років.

Все це сприяє системному і ґрунтовному погляду автора на означену проблему, а саме: потребі у широкій дискусії науковців, педагогів-практиків та суспільства загалом з полікультурного виховання, а відтак потребі у цілісному науковому осмисленні; потребі у методології полікультурного виховання з урахуванням індивідуально-психологічних, вікових характеристик учнів, соціокультурних та регіональних особливостей діяльності освітнього закладу; потребі у створенні сучасних моделей і технологій полікультурного виховання з урахуванням європейського досвіду та традицій організації навчально-виховного процесу в контексті компетентнісного підходу; потребі подальшого уточнення категоріального апарату (“полікультурне виховання”, “інтеркультурне виховання”, “крос-культурне виховання” тощо).

Осмислення проблемного кола дослідження П. І. Кендзьора здійснювалось через призму актуалізації наявних суперечностей і недоліків у практиці полікультурного виховання у ЗНЗ.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, їх достовірність і новизна як внесок у теорію і практику педагогічної науки перш за все виявляється у концептуальних положеннях і провідних ідеях, які розроблені в дисертації.

По-перше, слід зазначити як позитивне, що концепція дослідження обґрунтована на методологічному, теоретичному та методичному рівнях.

По-друге, концептуальний підхід до вивчення проблеми полікультурного виховання може бути схарактеризований як міждисциплінарний.

По-третє, концептуальні засади дослідження ґрунтуються на пріоритеті гуманістичної парадигми міжкультурного діалогу в сучасній системі освіти України, що запобігає виникненню напруження в різних сферах людського життя. Аксиологічним підґрунтям розроблення теорії і практики полікультурного виховання є комплекс загальнолюдських цінностей та прав людини.

По-четверте, феномен полікультурного суспільства розглядається в дисертації як складне багатогранне суспільне утворення, що впливає на ідентичність особистості та визначає характер її поведінки в ситуаціях міжкультурного діалогу. Тому вихідні положення дослідження полікультурного виховання юного покоління ґрунтуються на необхідності системного та поетапного впровадження такого виховання у психолого-педагогічному, методичному, правовому, організаційному напрямках навчально-виховної діяльності ЗНЗ.

По-п'яте, схарактеризовано і враховано провідні типи ідентичності особистості школяра в освітньо-виховному середовищі – територіальну, етнічну, національну, релігійно-конфесійну, міську/сільську, гендерну, вікову, професійну, культурну.

Останнє є особливо актуальним з урахуванням нестабільності України, пов'язаної з анексією Криму, війною на сході нашої держави, на чому акцентує увагу і дисертант. Це характеризує проблему комплексно, а відповідне дослідження є своєчасним і сучасним в умовах, коли представники різних культур, ідентичностей приречені жити поряд.

Як позитивний момент варто підкреслити, що запропонована робота характеризується певною традиційною і разом з тим авторською логікою розгляду і подачі матеріалу. Так, наприклад, у першому розділі разом з уже традиційним для такого виду робіт обґрунтуванням теоретико-методологічних засад полікультурного виховання учнів як педагогічної проблеми; розкриттям історико-педагогічної ретроспективи ідей полікультурності у класичних педагогічних теоріях та діяльності міжнародних організацій; вивчено більш ніж 70 іноземних джерел, задокументовано досвід різних країн та встановлено стан проблеми полікультурного виховання в українській і зарубіжній теорії та практиці. А це є підтвердженням тези, що інша культура є умовою розвитку власної культури.

Власне авторське визначення полікультурного виховання відрізняється ґрунтовністю, виваженістю і вичерпністю.

У другому розділі – “Система діяльності загальноосвітнього навчального закладу в контексті полікультурного виховання” – здійснено ґрунтовний аналіз означеної діяльності як системного явища в соціокультурному та педагогічному контексті і схарактеризовано її як середовище полікультурного виховання; окреслено структуру полікультурної компетентності особистості як результату полікультурного виховання; влучними є визначені принципи полікультурного виховання; відповідними і обґрунтованими критерії та показники полікультурної компетентності.

Теоретико-методологічні здобутки автора дали можливість змоделювати процес полікультурного виховання в системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу, а саме: обґрунтовано структурно-функціональну модель полікультурного виховання учнів у системі діяльності ЗНЗ, представлено індивідуально-психологічні особливості учнів на різних вікових етапах, з’ясовано роль освітньо-виховного середовища у формуванні полікультурної компетентності школярів; окреслено етапи, напрями та організаційно-методичні умови реалізації моделі полікультурного виховання, проведено педагогічний експеримент.

Заслуговує на увагу комплекс використаних методів дослідження, особливо методів статистичної обробки даних констатувального і формувального експериментів, що є безумовною перевагою серед педагогічних досліджень, які неохоче використовують, або зовсім не використовують їх у своїх дослідженнях.

Дисертаційна робота П. І. Кендзьора є змістовною педагогічною працею, яка здатна слугувати теоретико-методологічною та методичною основою для подальших досліджень різних аспектів проблематики полікультурного виховання учнів та підґрунтям для поглиблених прикладних розвідок у пошуку напрямів і шляхів забезпечення полікультурного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної роботи і дає адекватне уявлення про загальну характеристику та структуру

роботи, послідовність виконання дослідницьких завдань, отримані здобувачем висновки, а також надає перелік наукових публікацій здобувача за темою даного дисертаційного дослідження.

У цілому, дисертаційна робота П. І. Кендзьора виконана на відповідному науково-професійному рівні. Вірогідність наукових положень, висновків, представленої моделі і методики забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, можливістю відтворення концептуального досвіду із зіставленням його результатів з масовим педагогічним досвідом. Публікації у фахових виданнях та участь у наукових конференціях свідчать про високий рівень наукової та професійної активності автора.

Поряд із зазначеними досягненнями здобувача, вважаємо за доцільне звернути увагу на деякі положення і зауваження, які можуть стати предметом дискусії, і вказати на окремі недоліки.

1. В тексті дисертації автор стверджує: «У період становлення української незалежності першим законодавчим актом у сфері міжетнічних взаємин став Закон “Про громадянство”» (1991) (с. 6). Насправді ж цей Закон визначає правовий зміст громадянства України, підстави і порядок його набуття та припинення, а також повноваження органів державної влади, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України. Тому посилання на цей закон, як регулюючий міжетнічні взаємини, є не коректним.

2. Параграф 1.3.1. називається «Досвід реалізації полікультурного виховання у різних країнах світу», який передбачає висвітлення саме практичної реалізації, тобто відповіді, як відбувається полікультурне виховання в освітніх інституціях тої чи тої зарубіжної країни. Втім, замість висвітлення практичної реалізації, зміст параграфу майже повністю присвячений аналізу зарубіжної наукової літератури, документам міжнародних організацій та національного законодавства деяких країн.

3. З огляду на сучасні спекуляції в інтерпретації української історії українськими, польськими, російськими дослідниками (історія ОУН-УПА, Волинська трагедія і недавнє її визнання сенатом Польщі геноцидом тощо) є

проблема і нагальна потреба у визначенні і відборі особливих виховних стратегій, щоб історія з її минулим не стала перепорою для полікультурного виховання нових поколінь. Тому робота значно би збагатилася, якщо б дисертант, як історик за фахом, врахував ці обставини в методології дослідження та розробленій методиці виховної роботи з полікультурного виховання.

4. Методика і технологія реалізації моделі полікультурного виховання учнів, на наш погляд, дещо узагальнена. Було б доречним, якщо б автор при розробці методики конкретно диференціював форми і методи роботи за різними віковими групами. Адже зрозуміло, що те, що умісно в роботі зі старшокласниками, не може бути використано при роботі з учнями початкової школи.

5. Слабким місцем в дисертації здається методика щодо полікультурного виховання учнів початкової школи. На наш погляд, вона не є показовою і не відображає особливостей цього виховання. Так, наприклад, параграф 4.3.1 не узагальнює усіх можливих форм і методів роботи, а пропонує лише поодинокі можливі і використані форми роботи.

6. Процес виховання – це завжди взаємодія суб'єкта виховання з об'єктом як сукупністю множинної ідентичності. Отже, оскільки всяка ідентичність множинна, як свідчить і автор у своєму дослідженні, чи можлива взагалі така методика полікультурного виховання, яка б враховувала усі особливості множинної ідентичності в практиці загальноосвітньої школи?

Дані зауваження є більшою мірою побажаннями для подальшого розвитку автором безсумнівно змістовної концепції полікультурного виховання учнів. В цілому ж, аналізоване дисертаційне дослідження є надзвичайно актуальним на сучасному етапі реформування вищої педагогічної освіти, має теоретико-методологічне значення для розвитку педагогічної науки в галузі теорії і методики виховання, а висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка є самостійним, логічно завершеним дослідженням актуальної проблематики і повністю відповідає п. 11, 12, 14, 15

«Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її автор Кендзьор Петро Іванович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки,
дошкільної та початкової освіти
Ізмаїльського державного
гуманітарного університету

С. Ф. Рашидов

Підпис
засвідчую:
начальник ВК

Т. М. Омельченко